

Sønderjylland 1923.

Af Thade Petersen.

For Aarene 1888—1899 skrev Gustav Johannsen i sin Tid her i Aarbøgerne en Oversigt over hvert Aars Oplevelser i Sønderjylland. I disse Oversigter trak han de store Linjer i Aarets Begivenheder op, som kun den kan gøre det, der selv er levende og interesseret med i dem. Men han indskrænkede sig i Reglen til det politiske og nationale, og han gik ikke gerne meget i Enkeltheder.

Fra 1901—1909 har Tidsskriftet bragt en Dags-historie i Tidsfølge. Den byder flere daterede Enkeltheder og favner videre, end Gustav Johannsens Oversigter. Den er saaledes et godt Hjælpemiddel for Granskningen af vor Historie. Derimod har den ikke det, der gjorde Gustav Johannsens Oversigter til kær Læsning for den jævne Læser. De store Linjer i Begivenhedernes Gang træder ikke klart frem.

Naar jeg nu fortsætter den to Gange paabegyndte Række Oversigter over hvert enkelt Aars Oplevelser i Sønderjylland, vil jeg prøve paa at forene Fortrin-nene ved de to tidligere Fremgangsmaader, derved, at jeg giver en Oversigt over Begivenhederne samlede efter bestemte Linjer og for hver Begivenhed henviser til, hvor den er bleven udførligere omtalt i Pressen eller andre Steder. Jeg haaber derved at kunne give et sammenhængende Billede af Livet her

i Landsdelen, der vel ikke kan faa den Førstehaandsværdi, som Gustav Johannsens i sin Tid, men maaske nok blive noget mere udpenslet til forskellige Sider, og som ved Siden deraf kan blive en lignende Hjælp for dem, der vil sysselsætte sig med bestemte Grene af Livet her, til at faa fat i de Oplysninger om det, der kan findes i de samtidige Offentliggørelser. Jeg har — i alle Tilfælde for i Aar — væsentligt maattet holde mig til Dagspressen, der bringer det mest spredte Stof, og inden for den igen maattet nøjes med et enkelt Blad. Jeg har dertil valgt »Hejmdal« som det, jeg havde bedst Oversigt over og lettest Adgang til, og som vel ogsaa paa Grund af sin spredte Holderkreds er et af de mindst egnsprægede. Jeg gaar der- ved ud fra, at naar en Gransker bare ved, til hvilken Tid et Spørgsmaal er paa Tale, saa kan han ogsaa let finde det — i dets forskellige Belysninger — i de andre Blade. Hvor en Begivenhed af sig selv medfører bestemt Datering, gives der i Reglen ingen Henvisning. Der vil selve Datumet være Vejledning nok til at finde den Oplysning om den, de forskellige Blade har bragt samtidig eller ganske kort Tid derefter. Hvor en saadan Datering ikke forekommer, er der sat Datum i Klammer, og det betyder da, at Spørgsmaalet er paa Tale i »Hejmdal« for den Dag.

Vi begynder nu med en Oversigt over 1923. Maaske vi saa senere kan bringe en for Aarene 1910—14 og 1918—22. 1900 findes »Haandbog i det nordslesvigske Spørgsmaals Historie«, og for Krigstiden vil det være vanskeligt at give noget, af Værdi af den Slags.

Jeg tør ikke paastaa, at de Henvisninger, jeg har givet, peger direkte paa enhver Oplysning af

Værdi, men jeg tror at turde sige, at der ved Hjælp af dem kan findes saa meget, at de vil kunne anses for et brugbart Hjælpemiddel. Den, for hvem det gælder om at finde alle Oplysninger om en Sag, vil ikke sky Arbejdet ved at opsøge ogsaa det, der er overset og kunne drage Nytte af de Holdepunkter, der er givet.

1923.

1. Grænsen.

Efter at Grænsen er afstukken og godkendt af de danske og tyske lovgivende Forsamlinger som den lovmæssige Grænse, er den ikke mere noget politisk Spørgsmaal. Den »ligger fast«, saadan som den er. I den offentlige Drøftelse kommer den imidlertid endnu til at spille en Rolle, og de politiske Faktorer paa begge Sider nødes nu og da til at tage Stilling til den.

Den 7. Januar faldt der paa et tysk-nationalt Partimøde i Flensborg skarpe Udtalelser om Grænse-spørgsmaalet, og den 12. talte Overborgmester Todsén fra Flensborg paa Slesvigholstenerforbundets Aarsmøde i Bredsted om, at Danskerne ønskede at besætte Landet ned til Ejderen, men Grænsen skulde tværtimod flyttes mod Nord. Han benægter imidlertid senere at have sagt saadan (23. 1.)

Paa Grænseforeningens Møde i Sønderborg den 21. 1. taltes der om Kamp ved Grænsen, men ikke om Flytning af den.

I Begyndelsen af Marts fremkom et Rygte om, at der i visse Kredse arbejdedes for Oprettelsen af en selvstændig Stat, der skulde omfatte en Del af Nordslesvig, hele Sydslesvig og Holsten indtil Kamalen. (9. 3.). Gaardejer Cornelius Petersen i Vester

Anflod, hvis Navn i »Hejmdal« var sat i Forbindelse med denne Sag, rejste Klage mod Bladet for Fornærmelse, dog uden Resultat (10. 3., 27. 3., 30. 5., 21. 6., 25., 26. og 27. 6.) Rygtet om denne Plan førte ogsaa til Hussøgning hos en Række fremtrædende Mænd i Sydslesvig, men ligeledes uden Resultat (Grænsebogen S. 251—54.)

I April sysselsatte Forholdene ved Grænsen den preussiske Landdag, idet **L a n d d a g s m a n d H o f f** holdt en Tale om den danske Bevægelse i Melle- og Sydslesvig (12. 4.), og de tysk-nationale indbragte en Forespørgsel vedrørende denne (25. 4.). Denne Forespørgsel gav den preussiske Ministerpræsident Braun Anledning til at udtale sig i Landdagen om Grænsespørgsmaalet og den danske Bevægelse. Han viste sig imidlertid meget daarligt underrettet paa flere Punkter. Da Grænseforeningen den 27. 5. holdt Delegeretmøde i Sønderborg, gjorde den Indsigelse mod hans Fremstilling. Det samme gjorde Undervisningsminister Appel i et Interview med Hensyn til hans Fremstilling af Skoleforholdene sydfor Grænsen (28. 5.) og endelig kom »Dansk Skoleforening i Flensborg med en Indsigelse (31. 5.) Ved Genforeningsfesten i Aabenraa 15. 6. talte H. P. Hanssen i den Anledning om Grænsen og paaviste, at den faktisk bliver trukket stadig skarpere og fastere op.

Som en Efterdønning af det Røre, Forhandlingerne i den preussiske Landdag afstedkom, maa det betragtes, naar tidligere Rigskansler Dr. **M i c h a e l i s** under et Besøg her i Landet, adspurgt af »Fyns Venstreblad«, udtalte: »Den nuværende dansk-tyske Grænse ligger fast« og »Vi anerkender Afstemningen« (12. 7.) Trængt af Altyskerne søgte ogsaa han senere at afsvække sine Udtalelser.

Den 13. 7. holdtes i Slesvig et af 2000 Mennesker besøgt Kampmøde mod »Ejderdanskerne« (16. 7.), hvor der faldt skarpe Udtalelserne om Grænsedragningen.

Nyt Liv fik Grænsediskussionen ved, at den konservative Generalkorrespondance bragte en Artikelrække om Løsning af Grænsespørgsmaalet i t o T e m p i (3., 8., 12. 9.) Ret velgørende var det under disse Forhold, naar »Schleswig-Holsteiner-Bund« i et Opraab vel sagde, at det vilde modsætte sig »yderligere Afstaaelse af slesvig-holstensk Jord til Danmark« — hvad ingen tænkte paa — men ikke talte om Grænseflytning nordpaa (23. 10.)

En ny Farce traadte denne Diskussion ind i, da tyske og danske Socialdemokrater paa et Møde i Flensborg den 25. 11. traf en Overenskomst, hvori de fra begge Sider udtaler, at de anerkender den bestaaende Grænse og vil bekæmpe enhver Irredenta paa begge Sider (29. 11.) Det gav de tysknationale Anledning til at stille en ny Forespørgsel i den preussiske Landdag (17. 12.) Drøftelsen af dette Spørgsmaal er naturligvis ikke endt med Aaret.

Et Spørgsmaal, der staar i Forbindelse med Grænsedragningen, er Fordelingen af offentlig Formue og Gæld mellem Danmark og Tyskland. Om den Kommission, der var nedsat i dette Øjemed, kunde Indenrigsministeriet i Begyndelsen af Aaret meddele, at den havde løst en Række betydningsfulde Spørgsmaal (16. 1.). Ogsaa Fordelingen af offentlige Forsikringsbyrder og -rettigheder samt Pensionering hører her hen. Blandt de Spørgsmaal der har været arbejdet paa endnu i 1923, er den tyske Privatfunktionærforsikring, der om-

fattede 900 Personer i Nordslesvig med en Sum af 600,000 M. (5. 7.)

I denne Forbindelse maa nævnes, at Markkreditorerne i Nordslesvig har ved Markens Sammenbrud tabt 357 Millioner Kr., hvoraf 59 Mill. er bleven erstatet af Staten. Nordslesvig som Helhed antages at have tabt 120 Mill. Kr. Dets Gæld udad paa 100 Mill. Guldmark i 1914 er vokset til 220 Mill. Kroner i 1923. 3. 3. vedtog Sparekasserne at opsigte alle Markindskud, og Opsigelsen skete mod Slutningen af Marts.

Nordslesvigs Finansiering har kostet den danske Stat omtrent 500 Millioner Kroner (23. 8. Grb. 311—48.) Valutareguleringen kostede omtrent 60 Mill. (2. 1.) Rentereguleringen har været utilfredsstillende (7. 3.) En Omregning af Markhypotekerne kan ikke ventes (23. 4.) En af de uheldige Kronelaanssager fra Overgangstiden afgjordes 14. Juni for Højesteret, idet Gaardhandler C. C. Dall i Snogbæk blev dømt til at tilbagebetale 200,000 M., han havde laant af Hestehandler Schmidt i Kolding til Kurs 63 (14. 6., 15. 6.) Til Overgangsfremtoningerne hører ogsaa en Højesteretsdom, hvorved Domæneforpagter Schwerdtfeger dømdes til at fratræde en Forpagtning af Rønhave, som han i Juni 1919 havde faaet forlænget indtil 1940 (1. 12.)

Den sønderjydske Fond, hvis Bestyrelse 11. 1. valgte Professor Ehlers til Formand og Folketingsmand Mads Gram til Næstformand, har indtil 31. 12. 21. indsamlet 11,890,274 Kr. i Penge og Naturalier. Deraf var der 1. 1. 23. 3,771,037 Kr. i Behold. (17. 3., 8. 12.) For 1924 har Fonden budgetteret 473,120 Kr. til Nordslesvig og 139,818 Kr. til Sydslesvig (15. 12.)

En L a a n e k a s s e, der traadte i Virksomhed

straks ved Genforeningen, afsluttede med 1922 sin anden og sidste Driftsperiode. Den har ialt ydet 4497 Laan paa tilsammen 11,376,150 Kr. i den almindelige Afdeling og 467 Laan paa ialt 855,900 Kr. i Invalideafdelingen (5. 4.)

Et mange Gange større Antal havde Del i Alderdoms- og Invalideforsikringen. For dens Vedkommende blev Danmarks Del 3 Millioner M. (9. 3.) Vedrørende de militære Invalidere, der var bleven danske Statsborgere, fremsattes der 13. 3. et Lovforslag i Folketinget (19. 3.).

Vedrørende Ulykkesforsikringen fremsatte en Deputation 22. 2. et Andragende til Indenrigsministeren om Ændringer i Loven (6. 1., 22. 2., 24. 2.).

Til Grænseforhold hører ogsaa det, at Tjenestefolk Syd fra er søgt her over i saa stort Tal, at det har voldt Bekymringer. I Haderslev Amt fandtes i Efteraaret 1223 udenlandske Tjenestefolk (28. 10.) Nærmere ved Grænsen er Tallene forholdsvis meget større, ialt var der i Dag mellem 6 og 10,000 i hele Nordslesvig. (11. 5., 22. 5., 10. 6., 20. 6.)

Ogsaa Færdslen over Grænsen maa nævnes her, navnlig for saa vidt som den falder udenfor almindeligt Samkvem. Den stærke Strøm Syd paa for at købe op, var i 1922 reduceret stærkt, da de tyske Priser steg, ved Besættelsen af Ruhr tog den lidt Fart igen, dog kun for en kort Tid (13. 2., 23. 2.), og i Begyndelsen af 1923 vendte Strømmen, idet Priserne nu var billigere Nord for Grænsen. Opkøberne kom derfor nu Syd fra over denne (3. 3., 26. 4.)

Til Færdslen over Grænsen hører ogsaa den ulovlige. Den volder Grænsepolitiet stort Besvær og Grænseamterne store Omkostninger. Aabenraa Amt

har alene 30,000 Kr. aarlig Udgift til Hjemsendelse og Straffefuldbyrdelse af ulovlige Grænseoverløbere (15. 3.)

2. Nationalt Liv ved Grænsen.

Mere end de før omtalte Meningsytringer om selve Grænsen betyder det, at nationalt Liv rører sig paa begge Sider af Grænsen og slaar i stærke Bølger hen over den saaledes, at der ved Siden af det danske findes tysk nationalt Røre Nord for den og ved Siden af det tyske dansk Syd for den og afstedkommer stadig Kamp.

Som Udtryk for, at de agter at holde den nationale Kamp gaaende Nord for Grænsen, opfordrede Tyskerne i Begyndelsen af Aaret tyske nationale Optanter til at søge Pladser og bosætte sig her oppe. (19. 1.) Denne Opfordring er aabenbart bleven fulgt i stort Maal. Indtil den 12. 12. var der fra Nord-slesvig kun afgivet 47 Optionserklæringer for Tyskland, hvoraf endda kun 6 var gjort gyldige ved Flytning til Tyskland (8. 1. 24). Derimod har mange fra Sydslesvig opteret for Danmark. De er dog langt fra alle tysksindede og tysktalende.

Efter at have sundet sig paa det bedøvende Slag ved Folkeafstemningen i 1920, begyndte Tyskerne i Nord-slesvig efterhaanden at udnytte al den Frihed, den danske Lovgivning giver dem, til Fremme af deres Formaal (Sønderj. Aarb. 1923 S. 142—176). I 1923 har de 24. 3. dannet en Frimenighed — eller rettere en Afdeling af den slesvigholstenske Landskirke — i Tinglev (28. 3.) med Pastor Gottfriedsen, der 29. 4. ordineredes af Generalsuperintendent Petersen, som Præst. En lignende Menighed dannedes senere i Løgumkloster med Pastor Boyens

Præst. Ved den Lejlighed viser det sig, at der bestaar et »tysk Kirkeudvalg for Nordslesvig« (8. 8.).

I Toftlund ansøgte i Efteraaret 55 Underskriver, »der til Dels ikke er det danske Sprog mægtig« om tysk Gudstjeneste en Gang maanedlig og paa alle anden Helligdage (8. 11.). Anden Juledag og 27. 1. fik de Lov til, men ikke til regelmæssige Gudstjenester (26. 11., 1. 12.). I Tinglev mente den tyske Menighed endog at kunne gøre Krav paa et Skolelokale til Konfirmandundervisning (10. 11.).

Ved Aarets Begyndelse fandtes der 11 tyske Vandrelærere og -lærere i Nordslesvig (3. 1.) og 7 tyske Privatskoler (29. 11., 1. 12.) foruden, at der findes mange tyske Folkeskoleklasser og gives tysk Sprogundervisning i mange ellers danske Skoler (S. Aarb. 1923 S. 157). Alligevel stiller Tyskerne endnu stadig større Krav. En Deputation, der 3. 11. 22 havde Foretræde hos Ministeren, krævede bl. a. tysk Folkeskole, hvor 20 % af de Vælgere, der har Børn under 14 Aar, kræver det, en tysk Skolekommission for hver tysk Skole og mindst 5 Timers tysk Religions- og Sprogundervisning ugentlig, hvor det ønskes (7. 2.). Til Vandrelærervirksomheden blev der i 1922 indsamlet 550,000 Mk. Syd for Grænsen (10. 3.). For Resten maatte Pastor Schmidt under en Forhandling i Folketinget i April vedgaa, at Tyskerne havde opnaaet bedre Forhold. Dog ønskede han endnu lettere Adgang for dem til at lære tysk (11. 4.).

Mod Slutningen af Aaret vedtoges det, at den tyske Pige højskole i Tinglev ogsaa skal afholde 8 Dages Kursus for unge Landmænd (13. 12.).

Til Støtte for sligt Arbejde har man til en saa-

kaldt »Jugendspende Nordschleswig« indsamlet 21,133,498 Mk. i Sydslesvig og Holsten. Tyskerne i Nordslesvig har selv skaffet 50,000 Kr. til det ved frivilligt Offer af ca. 1 % af deres Indtægt. Dette har desuden givet 300,000 Kr. til nødlidende i Tyskland (27. 12.).

Mod Slutningen af Aaret begyndte et tysk Opkøb af Ejendomme i Nordslesvig (11. 12, 15. 12., 17. 12.), dels af nationalpolitiske Grunde, dels for at faa Kapitalen anbragt udenfor Tyskland.

Til en Fest paa Knivshjerg 16. 9. samlede de 2—3000 Deltagere.

Fra dansk Side er der selvfølgelig ikke lagt de tyske Bestræbelser for Udfoldelse af tysk Aandsliv nogen Hindring i Vejen, mens man dog ikke har kunnet gaa med til at tilfredsstille alle de Krav, der stilledes til offentlige Institutioner og Midler. Saa frit har der ikke kunnet arbejdes for Bevarelsen af dansk Sprog og Aandsliv Syd for Grænsen.

Dansk Menighedsliv i Flensborg er nu samlet om Menighedssalen »Ansgar« alene. Ved Pinsetide ophørte de danske Gudstjenester i Helligaandskirken indtil videre af Mangel paa Tilhørere. I »Ansgar« derimod trives det godt (10. 9.). I Foraaet konfirmeredes f. Eks. 118 unge mod 90 i 1922 (Grb. S. 42).

I Valsbøl indviede Frimenighedspræst Niels Dael fra Høve 2. 12. en Kirkesal for en lille Kreds, der helt vil være Frimenighed.

Ogsaa i Slesvig samles en Kreds om Pastor Noak fra Flensborg. Overfor Sognepræsterne der i Byen er han gaaet ind paa at give dem Meddelelse

om det, inden han foretager en kirkelig Handling, og efter denne anmelde den til Sognepræsten til Indførelse i Kirkebogen (20. 12.).

Dansk Oplysningsvæsen — baade i Skolen og under frie Former — Syd for Grænsen har haft vanskeligere Kaar end Menighedslivet. Den danske Kommuneskole i Flensborg havde 1. 10. 242 Elever og den private Realskole i April 250 (Grb. S. 65 og 80), men vilde have haft mange flere, hvis ikke Myndighedernes havde voldt vilkaarlige Vanskeligheder. Noget lignende er Tilfældet i Klus og Harreslev. (Grb. S. 71.). Baade her og i Søst, Farup, Fruerlund, Munkbrarup, Jaruplund, Veding, Hyllerup, Langbjerg, Ellund, Østerby, Skovlund og Agtrup har man maattet nøjes med Afholdelsen af danske Kursus (Grb. S. 85). I Avenstoft indrettedes i December en dansk Privatskole med 20 Børn, der dog blev forbudt, fordi Læreren endnu ikke havde faaet den Tilladelse til at undervise, som han ansøgte om (13. 12., 14. 12.). Et Landbrugsmøde, der 30. 1. holdtes i Valsbøl med Foredrag om Kartofler, blev forstyrret af Tyskerne, saa det maatte flyttes til en Gaardmands Stue.

I Slutningen af Januar købte »den slesvigske Forening i Gottorp Amt« for 40 Mill. Mk. Hotellet »Holsteinisches Haus« i Slesvig, kaldte det »Slesvighus« og indrettede en Forsamlingssal i det. Da der skulde holdes en Festlighed i det, truede Politiet med at lukke det (6. 3.).

Til Støtte for dansk Kulturarbejde af den her omtalte Art blev der paa den danske Finanslov bevilget 200,000 Kroner, hvoraf 119,700 til »Dansk Skoleforening for Flensborg og Omegn, 50,000 til Højskoleunderstøttelser og Resten til Bogsamlinger, Me-

nighedsarbejde, Sygepleje o. l. (19. 3., 20. 3., 9. 4.). Som Modtræk foreslog de tysknationale i den preussiske Landdag at bevilge et Beløb til »Bevarelse af tysk Sprog og Kultur i det afstaaede Nordslesvig« (31. 3.).

De mest haardhændede Udslag af tysk Tvangslyst var Forfølgelsen mod Advokat Ravn i Flensborg, der den 8. 1. blev afskediget som Notar, fordi han havde været med til at modtage den franske Krydser »Le Marseillaise«. Senere forsøgte man endog at fratage ham Retten til Sagforervirk-somhed (Grb. 238—44.). Efter et Aars Forløb fik han dog omsider sin Ret ved Dom af den til Rigsretten i Leipzig knyttede Æresret 12. 1. 1924. Dette Angreb mod Advokat Ravn blev endog tyske Blade i Nord-slesvig for groft. »Apenrader Tageblatt« misbilligede det (13. 7.).

Den 1. Marts blev Redaktør Oldsen i Nibøl idømt 14 Dages Fængsel for Fornærmelse mod de tyske Lærere.

Endnu skal nævnes, at det danske Aarsmøde afholdtes i Flensborg den 9. 9. og var besøgt af 6000 Mennesker. Den slesvigske Forening havde ved den Tid 5633 Medlemmer i Flensborg. (10. 9.) 2100 paa Landet. Den slesvigsk-frisiske har omtrent 1000 og Foreningen i Gottorp Amt over 800. (Grb. S. 143—150.)

De tyskskrevne danskvenlige Blade blev 22. 11. indtil videre forbudt af Militæret og først frigivet hen i 1924.

3. Politik.

Paa det politiske Omraade har Forberedelserne til Valget i 1924 spillet Hovedrollen. Allerede den 1. Februar opstillede Venstres Organisation i Løgumklosterkredsen den konstituerede Amts-

forvalter i Sønderborg C. O. Pedersen, som sin Kandidat, efter at N. J. Gotthardsen havde frabedt sig Genopstilling. (2. 2., 12. 2.)

I Marts blev Amtsforvalter Pedersen desuden ved et Delegeretmøde i V. Sottrup med 29 af 36 Stemmer opstillet i Sønderborgkredsen (20. 3.)

1. August opstilledes tidligere Landdagsmand Nis Nissen, Viby, som de radikales Kandidat i Sønderborgkredsen, senere ogsaa i Røddingkredsen (17. 12).

19. September opfordrede en Kreds af Venstrevælgere fhv. Minister H. P. Hanssen i Aabenraa til at stille sig som Venstres Kandidat i Haderslev og Aabenraakredsene. Den 26. 9. lovede han dette.

I Tønder opstillede Venstres Valgraad 26. 10. med 36 St. mod 24 N. J. Gotthardsen, Nørmark, som Kandidat. Imidlertid erklærede de 24 delegerede af Flensborgvenstre at ville virke for, at Stemmerne kastedes paa Amtsforvalter Pedersen, som de vilde have opstillet ogsaa her. (19., 20., 22., 24. 10., 5., 6., 7., 9., 11. 11.)

For denne sidstes Valg var ogsaa konservative Vælgere virksomme. Blandt de Navne, der fandtes under en Henvendelse til Gotthardsen om at være med til at virke for Valget af C. O. Pedersen, fandtes blandt mange andre konservative ogsaa Gaardejer P. Tønder fra Birkelev. Han har imidlertid nægtet at have skrevet det eller at have givet Lov til at underskrive det. (23. 11., 28. 11.)

Amtsforvalter Pedersen vakte nogen Opsigt ved paa et Møde i Rurup den 20. 10. at udtale, at det var et Ledemotiv for hans Politik, at Jessens Fane skulde rejses igen (1. 11.) og endnu mere, da han i Flensborg

Avis 16. 12. erklærede: »Vi Flensborgmænd vil i Modsætning til H. J. C. og de andre Aabenraamænd føre Kampen akkurat som før 1914; men dertil hører ogsaa Støtte af de nationalpolitiske Bestræbelser«. (17., 18., 19., 20., 21., 22., 29., 31. 12.).

Ved Venstres Delegeretmøde i Skive holdt H. P. Hanssen et Foredrag om de politiske Forhold i Sønderjylland (2. 12.)

Paa et Møde i Tinglev 17. 11. udtalte Venstremænd af begge Retninger Ønsket om at søge bort fra det skillende i Grænsestriden som Grundlag for det kommende Valg. (19. 11.)

4. Socialpolitik.

Ogsaa i 1923 er der bleven udstykket en Del Dønmænejord til Husmandsbrug, og andet er taget i Udsigt til Udstykning saa snart som muligt (29. 1., 5. 3., 31. 5., 29. 8., 27. 9., 29. 10.) Af Præstegaardsjord er der derimod ikke udstykket synderligt. Det vil ogsaa næppe ske i nogen større Udstrækning, da Sognene, der har Ejendomsretten til den, ikke vil skille sig af med den, men derimod nok ved Kirkearvefæste lade den komme de mindre Brug tilgode (26. 10.) Ved et Sendemandsmøde i Tønder 26. og 27. 5. havde de sønderjydske Husmandsforeninger gjort Indsigelse mod en af Bestemmelserne vedrørende Præstegaardsjorden. Ved samme Møde talte H. P. Hanssen om Jordfordelingen i Sønderjylland (29. 5.)

Ogsaa paa købt Jord dannedes der en Del nye Husmandsbrug, f. Eks. ved Aarup (10. 4.)

Ordningen af Forsikringsnævnet er omtalt under »Grænsen«.

5. Erhverv og Økonomi.

a) Landbruget.

Selv om Forholdene har været vanskelige for Hovederhvervet, Landbruget, har det dog gode Fremskridt at notere. Kvægbestanden, og især Svinebesætningerne er i Vækst (1. 3.) I sidste Halvdel af Februar firedoblede Kvægudførslen til Tyskland (1. 3.). Dog holder den sig vel næppe paa den Højde. Mælkemængden er vokset med 20 pCt. fra 134 til 160 Millioner kg, eller pr. Ko fra 1750 til 2100 kg. Ogsaa i Kvaliteten er der saa gode Fremskridt, at den nu nærmer sig det øvrige Land (9. 3.) Der var i Januar 14 Kontrolforeninger, mens kun et Par af dem, der fandtes her tidligere, havde overlevet Krigen (26. 1.) Antallet stiger stadig (19. 3.)

Andelssvineslagteriet i Aabenraa, der begyndte sin Virksomhed i Begyndelsen af December 1922, var i Februar 23. oppe paa en Slagtning af omtrent 400 Svin om Ugen. I Sønderborg købtes der Grund til et 26. 2. Ogsaa i Graasten er der sat et Slagteri i Gang. I Haderslev bygges et Privatsvineslagteri, og mange andre Steder er der Planer om Slagterier.

Betydelige Arealer har været taget ind til Sukkerroedyrking. Paa Haderslevegnen tegnedes 19. 2. 300 ha. Ogsaa paa Als og Sundeved dyrkes der Sukkerroer, der nu med Færgen fra Mommark føres til Faaborg. Der har her været Tale om Opretelse af Saftstation (24. 10.)

Arealbenyttelsen er iøvrigt en Del anderledes her end norden Aa. Kornarealet er her kun 27,6 pCt., mens det i det øvrige Land er større, helt op til 43,7 pCt. paa Lolland-Falster. Alligevel har

Sønderjylland over 10 pCt. af hele Danmarks Hvedeareal. Ogsaa Rodfrugtarealet er lille herne, 11,7 pCt., mens den mindste Procentdel i det øvrige Land er Aalborg, Hjørring og Thisted Amter med 16 pCt. Derimod udgør Græsarealet her 36,8 pCt. mod 20 pCt. i Jylland og 8,3 pCt. paa Øerne.

Der er i 1923 gjort et stort Arbejde for Forbedring af store Landstrækninger. Der er saaledes udarbejdet og vedtaget en Plan til Afvanding af 8000 ha ved Tønder, hvoraf 600 ligger under Kote Nul, d. v. s. under Middelvandstanden i Havet, der er omtrent midt imellem Høj- og Lavvande. Udførelsen af denne Plan vil koste 3³/₄ Millioner Kroner. (23. 1., 10. 3., 17. 4., 10. 12., 15. 12., 17. 12.) I 1922 udførtes der i hele Landet 287 Kultiveringsarbejder paa 1512 ha, 97 Vandløbsreguleringer, omfattende 4001 ha, og der oprettedes 25 nye Mosestationer og førtes Tilsyn med 37 ældre. (14. 7.) En meget stor Del af dette Arbejde falder paa Tønder Amt, hvor næsten Halvdelen af Arealet trænger til Afvanding (19. 4.) Flere Steder er der dannet Hededyrkningselskaber (3. 7.) I 1922 afholdtes der af Fælleslandboforeningen 17 Markudflugter og 64 Markforsøg samt Kalktrangsundersøgelser paa 65 Ejendomme og en Række Dyrskuer og Planteavlsudstillinger (19. 3.)

Paa Rømø lykkedes det at faa en Rest af Fællesskabet, det saakaldte »Aarty« afskaffet. Det bestod i, at Ævret opgaves fra 1. Oktober til 10. April og var efterhaanden bleven en slem Hindring for rationel Udnyttelse af Jorden (6. 4.)

I Løbet af 1923 er der arbejdet paa Bygningen af et Havdige ved Rejsby, der skal lukke for det sidste Stykke af Sønderjyllands Fastland. Som Følge

af den voldsomme Stormflod 30. 8., hvorved 19 Mennesker mistede Livet ved Rejsby Sluse, og mange efterfølgende Stormfloder, maatte Fuldførelsen af Diget midt i November opsættes til Foraaret (9. 11.) Oversvømmelsen 30. 8. voldte alene i Tønder Amt Skade for 151,000 Kroner paa Mark og Eng foruden 141,000 paa det ikke fuldfærdige Dige ved Rejsby (9. 11.)

Der er nu ogsaa planlagt et Dige om Nordøsthjørnet af Rømø til Beskyttelse af 624 ha Eng- og Agerland, mens samtidig et ældre Dige ved Sydspidsen skal istandsættes og forhøjes. De vil tilsammen koste 1,085,000 Kroner.

b) Industri og Haandværk.

Det største industrielle Foretagende, der efter Genforeningen er sat i Værk i Sønderjylland, er Landsdelens Elektricitetsforsyning. Der er bygget 270 Transformatorer (6. 8.), og 5. 9. lagdes Grunden til Højspændingsværket i Aabenraa, der foreløbig indrettes til 4200 Kw., men kan udvides indtil 20,000 Kw. Der var allerede i Begyndelsen af Aaret 10,000 Andelshavere i det. Centralen vil koste 2,2 og Fordelingsanlægget 10,7 Millioner Kroner (27. 2.)

Et Selskab, der var dannet til Forsyning af Haderslev Næs, opløstes i 1922, men 23. 1. 23. nedsattes et Udvalg til Dannelse af et nyt Selskab (23. 1., 15. 2.) 30. November indgik Midtsønderjyllands Elektricitetsforsyningsselskab som Andelshaver i Højspændingsværket.

Nogen Vanskelighed voldte Forholdet mellem Haderslev By, der valgte at udvide sit eget Elektricitetsværk, og Højspændingsværket (25. 1., 27. 9., 28. 9.), indtil der endelig sluttedes Forlig (9. 10.) Ogsaa Sønderborg har udvidet sit Værk.

Byggeriet har været livligt (3. 3., 13. 6., 24. 11.) Navnlig er der bleven bygget meget i Byerne, hvis Indbyggerantal er vokset stærkt. Som Følge deraf har flere Grene af Industri og Haandværk haft godt med Arbejde, og Arbejdsløsheden ikke været stor (6. 7.)

c) Handel og Skibsfart.

Handelen, der i 1922 led en Del under Prisfaldet, har tydeligt nok haft bedre Kaar i 1923. Baade Bybefolkningens Vækst og stigende Indtægter tyder paa, at Handelen, der ved Siden af Industri og Haandværk er denne Befolkningsdels vigtigste Erhverv, maa have bedret sig. Mens det endnu i Februar f. Eks. kunde siges, at Indtægterne i Haderslev var stærkt vigende (19. 2.), har det senere vist sig, at Skatterne kom saa godt ind, at Halvdelen af Januar Kvartal 1924 kunde eftergives, og der var endda et stort Beløb tilovers (24. 12.) til Trods for, at Krav om store Besparelser f. Eks. ved St. Severinskolen (4. 4.) lodes uænsede. En større Begivenhed i Forretningslivet var det, at 477 Aktionærer i »Det sønderjydske Kompagni« trak sig ud af dette med et Aktiebeløb af 1,009,000 Kr., hvorefter der i dette Selskab kun findes 344,000 Kr. sønderjydsK Kapital indskudt, mens Ø. K. har $4\frac{1}{2}$ Million. (21. 3., 24. 5., 16. 8.)

Sejladsen paa de sønderjydske Havne har vist god Stigning (12. 4., 29. 12.), skønt de paabegyndte Havneudvidelser med Undtagelse af Graasten og Lønsemaj endnu langt fra var færdige ved Aarets Udløb.

Indbyggerantallet i Byerne er som nævnt vokset: i Haderslev med 500, mod 100 i 1922, Tønder med 371, Sønderborg 590 og Aabenraa 506 (22. 11., 24. 11., 12. 12., 18. 12., 31. 12.)

d) Pengeforholdene

har i Aarets Løb vist Tegn til voksende Bedring. Folkebanken for Als og Sundeved har haft et tilfredsstillende Aar og giver 7 % Udbytte (26. 2.). Haderslev Bank ligeledes, Indskuddene i den er vokset fra 8,119,365, til 9,197,996 Kr. (3. 6.). Den nordslesvigske Folkebank har haft et jævnt godt Aar. Indskuddene er vokset med 600,000 Kr. (12. 13.). Tønder Landmandsbank har arbejdet godt. Den giver ligesom Haderslev Bank 6 % Udbytte (19. 3.). Industri- og Landmandsbanken i Haderslev maatte imidlertid likvidere med et Underskud af 70,000 Kroner. Hele Aktiekapitalen er tabt (22. 6.).

Nordslesvigsk Kreditforening afsluttede sin Likvidation med et Underskud af 40,000 Kr. (20. 8., 22. 8., 27. 8., 28., 8.).

Et haardt Slag var det for mange, navnlig smaa Hjem, at de samvirkende sønderjydske Brugsforening med 10 Filialer brød sammen og maatte likvidere med 75,951 Kr. Underskud, saa at hvert Medlem maatte indbetale 120 Kr. (2. 6., 28. 11.).

Paa Valutakonferencen gav Bankdirektør Hübbe en indholdsrig Oversigt over den økonomiske Udvikling i Sønderjylland siden Genforeningen (23. 8. Grb. S. 313—348).

e) Samkvem.

I Løbet af 1923 er J e r n b a n e r n e s Køreplaner udvidet saa stærkt, at vi fik omtrent normal Køreplan, ogsaa paa Amtsbanerne, der har fortsat Overgangen til Motordrift, som nu synes at virke tilfredsstillende i Haderslev Amt, hvor den er stærkest udviklet. Haderslev Amtsbaner bragte, til Dels som Følge deraf, i 1922/23 deres Underskud ned til 139,000

Kr. (7. 6.). De alsiske Smaabaner vil nu ogsaa gøre Forsøg med dem (22. 8.). Bilruterne er ved de nye Love bleven en Del indskrænket, idet Ruter, der maatte anses for overflødige, er bleven standset. Alligevel findes der over 30 Rutebiler i Haderslev Amt (22. 8.).

Den 6. 2. holdt den første Smaabane, den paa Als, 25 Aars Jubilæum, og samtidig gik det første Tog igennem til Mommark Færgeleje (6. 2., 7. 2.). Denne Færgerute har udviklet sig godt (22. 3., 11. 6.). I Efteraaret maatte Færgegaarden udvides (1. 11.) og trods den strenge Isvinter har den kunnet holdes i Gang til nu, 16. 2. 24. Ogsaa paa Lillebæltsoverfarten Aarøsund—Assens er Færdslen stigende (28. 3.). Den har dog haft større Vanskeligheder med Isen.

Mod Slutningen af Februar offentliggjordes den sønderjydske Banekommissions Betænkning (22. 2.), og 7. 11. forelagde Trafikministeren paa Grundlag deraf Forslag om Baner fra Taps til Haderslev, Vejen—Gram, Sønderborg—Mommark, Vojens—Ribe, Rødekro—Løgumkloster og en Bro over Alssund (26. 2.) til en samlet Udgift af 19,4 Millioner Kroner. Disse Forslag drøftedes i Folketinget 27. 11., hvor Ministeren anbefalede dem. Imidlertid rejstes der paa flere Møder omkring i Landet en Del Anker imod dem. Store Strækninger af Statsbanerne er bleven forbedret siden Genforeningen. Der er lagt Sveller paa 29 og nyt Spor paa 13 klm, udkørt 50,000 kbm Ballast og skaffet 100 nye Boliger tilveje (13. 8.).

Den haardt tiltrængte Forbedring af Landevejene er fortsat i 1923. Alene i Tønder Amt var der indtil Foraaret siden Genforeningen bygget 40 klm ny Chaussé, og 90 af de tidligere 115 klm var

nybelagt (20. 4.). Dette Arbejde er senere iøvrigt fortsat paa de forskellige Egne af Landet.

En Bro ved Hejlsminde blev indviet 20. 9.

Det Arbejde, der vel nok har tildraget sig størst Opmærksomhed, navnlig i Byerne, er Forbedringen af Havnene. I Haderslev var Opfyldningen ved Havnen og Uddybningen af Havn og Fjord til 6,5 m færdig i Forsommeren (23. 6.). Der er siden arbejdet videre paa Havnepladsen. Allerede i 1922—23. har denne Havn vist sig mere rentabel end ventet. Dens Indtægt, der var budgetteret til 50,000 Kroner, gik op til 118,401 Kroner (29. 12.).

I Graasten blev den 5 m dybe Havn færdig og indviet 22. 9. Det var den første, der blev gjort færdig. Ved Lønsemaj er der bygget en Skibsbro, der indviedes 7. 8., og ved Mommark er der som før nævnt taget en Færgehavn i Brug (6. 2.). Det største Havneanlæg er det ved Aabenraa, der blev paabegyndt i Foraaret (23. 3., 12. 6., 22. 6.). Den faar 450 m ny Kaj med 15 ha Landareal og 7,5 m Dybde. Selv for Tønder Vedkommende er der i Forbindelse med Afvandsingsplanen bleven fremsat en Plan om et Sejllob og en Havn (7. 12., 19. 12.).

I Foraaret begyndte Tyskerne at bygge en Dæmning fra Klangsbøl til Sild, hvortil Færdslen fra Tyskland foreløbig gaar over Højer i plomberede Vogne paa Strækningen fra S. Løgum til Højer (14. 2., 14. 7.). Stormfloden 30. 8. gjorde imidlertid saa stor Skade paa det paabegyndte Arbejde, at det senere har maattet standses indtil videre.

Ved Indvielsen af Telegraf- og Telefonstationen i Haderslev 23. 4. oplystes det, at der 1. 4. var 6729 Telefonabonnenter i Sønderjylland mod 3514 ved Genforeningen.

6. Kommunale Forhold.

Af kommunale Forhold skal følgende nævnes. Mens der ellers de andre Steder var opnaaet Enighed om Byernes Udskillelse af Amterne, skete det for Haderslevs Vedkommende først i sidste Øjeblik (25. 9., 1. 10.). Christiansfeld derimod bliver foreløbig ved Amtet (17. 1.).

Haderslev, der ikke vil slutte sig til Højspændingsværket, udvider sit eget Værk med en 800 Hesteskrifts Dieselmotor (14. 3., 3. 5.) og kom under sin Stræben efter at udvide sit Leveringsomraade i Strid med Højspændingsværket (20. 7., 27. 9., 28. 9., 9. 10.). Ogsaa Sønderborg Elektricitetsværk faar en ny Motor og dermed en Ydeevne af 1800 H. K. (21. 9.).

I Haderslev voldte Planen om en Pavillon i Dam-anlægget paa Klostergrunden stor Strid (21. 2., 7. 3., 2. 7., 7. 11.). Fra Byens Opland fremkom der i Marts Anker over, at den brød Forbindelsen med dette baa-de i Slagteri-, Elektricitets- og Banesagen (2. 3.).

Sønderborg By købte 6. 6. et Statsareal ved Havnen for 568,000 Kroner.

7. Menighedslivet.

Den 4. Januar døde den konstituerede Biskop over Haderslev Stift, Provst Nissen i Haderslev, der var opstillet som Kandidat til det forestaaende Bispevalg (4. 1.). Provst Hjortkjær i Sommersted blev nu fra grundtvigsk Side opstillet i hans Sted (12. 1.) Ved Valget fik han imidlertid kun 429 Stemmer, mens 655 faldt paa Professor Ammundsen (30. 1.), som derefter blev (2. 2.) udnævnt til Biskop i Haderslev, mens Stiftsprovst Olesen i Ribe, der var valgt med 766 Stemmer mod 732, som faldt paa den grundtvigske Kandidat, Provst Schultz-Lorenzen, udnævntes til Biskop i Ribe

(2. 2.) Efter at alle de nyudnævnte Bisper var bleven ordinerede i København 25. 2., tiltraadte Biskop Ammundsen sit nye Embede 15. 4., Olesen noget før. Provst Hjortkjær udnævntes senere til Stiftsprovst og blev 8. 7. indsat som Præst i Gl. Haderslev. 4. 7. afholdtes i Haderslev Frue Kirke det første Landemode i det nye Haderslev Stift.

I Begyndelsen af Aaret var der Tale om Udarbejdelse af en Overgangssalmebog, og det meddeltes, at et Udvalg var nedsat til at udarbejde den (3. 1.) Forsaavidt som der er Tale om en Salmebog, der skulde danne en Overgang til den, der bruges i det øvrige Land, vakte Meddelelsen vist ingen Steder i Sønderjylland nogen Glæde. Et enkelt Menighedsraad — i Haderslev Frue Sogn — bad Kirkeministeriet om at udsætte Sagen. Denne var dog nok fremtvungen af Grunde, der hang sammen med, at Konsistoriet i Kiel havde Ejendomsretten til Salmebogen. Siden har der ikke offentligt været Tale om den Sag. (24. 1.)

Den 23. September holdt Frimenighederne deres Aarsmøde i Bovlund under god Tilslutning.

I Henhold til den nye Kirkelovgivning har Kirkeministeriet fastsat Regler for Kirkens Bestyrelse, hvorefter denne for selvejende Kirkers Vedkommende bestaar af Menighedsraadet alene.

I Februar dannedes der en Forening af Menighedsraadsmedlemmer med Pastor Dahl i Egen som Formand (26. 2.)

Nogen Opmærksomhed vakte det i Foraaret, at Pastor Christiansen i Tyrstrup, en af de tyske Præster, der ved Menighedsafstemningen havde faaet Flertal, havde besluttet sig til at søge Kald i Tysk-

land, efter at han havde faaet sine økonomiske Forhold saadan ordnet, at han i Stedet for Pension fik en Affindelsessum paa 15,000 Kroner (26. 4., 2. 10.) Søndag den 14. Oktober holdt han Afskedsprædiken (9. 10.)

8. Oplysning.

I Sønderjylland findes der i Folkeskolen 682 Lærere og Lærerinder, deraf 417 med dansk og 265 med tysk Uddannelse (10. 3.) I Foraaret besøgte de danske Skoleafdelinger af 24,221 Børn, de tyske af 2,774. (S. Aarb. S. 157).

Nogle Ændringer i den sønderjydske Skolelov blev der fremsat Forslag om 28. 2. (11. 4., 12. 4.)

Af Realskoler er der i 1923 oprettet én, nemlig i Løjt (8. 3.) og 31. 8. indviedes en ny teknisk Skole i Haderslev.

Nye Folkeskoler er der bygget flere af. I Burkal Sogn alene er der bleven bygget tre, nemlig i Burkal, Rens og Jynde vad. (1. 5.) De blev alle tre indviet 18. 5. En er bleven bygget i Ravsted (11. 12.), en tysk Folkeskole i Jejsing, en dansk i Rudbøl. I Haderslev paabegyndtes Bygningen af den ny St. Severinskole (8. 6.), som inden Aarets Udløb stærkt nærmede sig sin Fuldendelse.

I Anledning af Udnævnelsen af en Viceskoleinspektør rejste »Haderslev St'ftstidende« en lang og hidsig Strid. (13. 3., 24. 3., 19. 4.)

Nye Forsamlingshuse er bygget i Københoved (i Stedet for Skrave, som er det ældste i Nord-slesvig) (10. 10.) og i Højst (24. 10.,) I Ravsted er et paabegyndt (22. 8., 17. 10.) I Abild vil Kroen blive omdannet til alkoholfri Beværtning med Forsamlingsaal, i Højer er der købt Grund (1924) og sikret Kapital til et (11. 10.), og i Løgumkloster vedtoges det 17. 10. at rejse Aktiekapital til et Forsamlingshus.

Danebod Højskole fik i Juni en ny Forstander, Frede Terkelsen fra Herning (11. 6.)

26. 8. holdt den sønderjydske Skoleforening Generalforsamling i Fredericia. Den havde støttet 270 fra Nordslesvig og 131 fra Sydslesvig til et Vinterskoleophold og henholdsvis 100 og 56 til Sommerskolen. Desværre var dens Medlemsantal taget af i Nordslesvig, mens det var vokset i det øvrige Land.

Sprogforeningen holdt Generalforsamling i Aabenraa den 30. 5. Ogsaa den har for faa Medlemmer, 1439 mod 5400 i 1911 (5. 12.)

Det sønderjydske Landsbibliotek aabnede 2. 1. sin nye Bygning i Aabenraa. Det har i Aarets Løb sat 1500 nye Bøger ind i Udlaanet, som er stærkt stigende (30. 8.) I 1922 udlaante det 59,053 Bind (31. 5.)

Et nyt Bibliotek er oprettet i Tønder (27. 1.) I Haderslev har Biblioteksforeningen dalende Aarsbidrag 1494 Kr. i 1922—23 mod 1779 i 1921—22. Den har nu 450 Medlemmer (17. 9.)

»Historisk Samfund for Sønderjylland«, der var bleven dannet i December 1922, traadte med Udsendelsen af et Opraab i Virksomhed (8. 3.) efter at have holdt sit første Bestyrelsesmøde 4. 1. Det holdt sit første Aarsmøde paa Urnehoved 15. 7. og udsendte 16. 7. 1. Halvbind af den ny Række af »Sønderjydske Aarbøger«.

9. Retssager.

Retssager af offentlig Interesse er jo nu kun sjældne. De, der vedrører økonomiske Forhold af almindelig Interesse, er en Del nævnt af under Omtalen af økonomiske Forhold og Pengevæsen, ligesom andre

er omtalt under de Rubrikker, de hører hjemme i. Her skal endnu kun nævnes et Par af de Retsskandaler, der strakte sig ind i 1923.

Den 26. 2. blev Overretssagfører Mikkelsen i Aabenraa ved den derværende Underret idømt 1 Aars Forbedringshus og for bestandig frakendt Retten til Sagførervirksomhed (26. 2. 28. 2.) Før Dommen faldt, blev der deponeret 25,000 Kr. mod at Strafansvar frafaldtes (1. 3.)

Den 25. 4. stadfæstede Højesteret Dommen over Dommerfuldmægtig Hjørdemaal, som 16. 6. begyndte Afsoningen af de 8 Maaneders Forbedringshus.

Statsadvokat Holm fra Sønderborg udtaler ved Lejlighed, at Kriminaliteten i Sønderjylland har bedret sig i forbavsende Grad og nu ikke er nævneværdigt større end i det øvrige Land (10. 12.).

10. Pressen.

Paa »M o d e r s m a a l e t«s Generalforsamling 22. 3. skaffede Flensborggruppen blandt Aktionærerne sig Herredømmet i D'rektion og Tilsynsraad med en Stemmes Flertal (23. 3., 31. 3.) Den afviste alle Forslag til Overenskomst. De øvrige Aktionærer besluttede derfor 7. 5. at udgive et nyt Venstreblad under Navn af »Haderslev Amtstidende« til 1. Juli (10. 4., 22. 5.) Redaktørerne Lebeck og Petersen blev afskediget fra »Modersmaalet« (14. 4., 17. 4., 15. 5., 16. 5.) Til Redaktør af det nye Blad valgtes H. J. Rud (8. 6.) Det begyndte at udkomme 1. 7. (5. 12., »Striden om Dannevirke« 1923.)

Redaktør H a m a n n ved »Neue Tondernsche Zeitung« blev 23. 3. ved Underretten idømt 4 Maaneders Fængsel for Fornærmelse mod den danske Dommerstand. Denne Dom blev 5. 5. stadfæstet af Lands-

retten, men blev 9. 10. af Højesteret nedsat til en Bøde paa 2000 Kroner.

11. Personlige Sager.

Af kendte Mænd døde i Aarets Løb Provst Nissen i Haderslev, 4. 1., Fabrikant B. F. Bastiansen fra Aabenraa (i Breslau) 26. 1., Rentier Jørgen Iversen i Svejrup 11. 5., Dr. phil. P. Lauridsen (født i Jægerup) i København 14. 5., Gaardejer J. P. Jensen i Lovrup 4. 7., Pastor Wulff, Roager 21. 9., fhv. Borgmester Th. Møller i Haderslev 17. 9. og Rentier Th. Ries i Aabenraa 20. 11.

I Oktober kom endnu en af de sønderjydske Krigsfanger, Hørlück fra Varnæs, hjem fra Sibirien efter 8 Aars Fangenskab (22. 10, 26. 10., 3. 11.)

Den bekendte tidligere Amtsforsstander P. Kier fra Sønderborg prøver paa at tiltvinge sig dansk Indfødsret (6. 12., 11. 12.)

12. Andre Sager.

Af Sager og Begivenheder, der ikke har kunnet føjes ind under de bragte Overskrifter, skal endnu nævnes følgende:

18. 2. foranstaltedes en Blindeudstilling i Aabenraa, der gav et Overskud af 5307 Kroner.

2. 3. brændte Dybbøl Præstegaard.

Om Mosefundet fra Hjortspringskobbel gives Oplysning (6. 3., 23. 4.)

Dybbøl Banker takseredes til Fredning (6. 4.) Finansudvalget foreslaar 107,000 Kr. anvendt til det, og Sønderborg Amt giver 53,000 Kr. (12. 4., 28. 6.) afsagde Overfredningsnævnet Kendelse i Sagen.

Nogle Skovpartier paa forskellige Egne er bleven fredet (9. 4., 3. 7.) Men der mangler Midler til

Fortsættelse af Fuglefredningen paa Øen Jordsand (9. 4.) Ved Munkemøllebugten er 40 ar Skov bleven fredet (30. 4.)

For Bevarelsen af Minder fra Fortiden og Oplysning om denne er der gjort en hel Del i Aaret, der svandt. Stuehuset paa Stenderupgaard i Grarup Sogn blev opmaalt og tegnet for Ombygningen (12. 4.). Ligeledes er en Del gamle Huse paa Als bleven undersøgt (13. 6.) I Anlægget paa Damnæsset i Haderslev blev nogle gamle Ruiner udgravet og undersøgt (16. 4.) Ved Roager er en By fra Jernalderen bleven funden og til Dels undersøgt (27. 6.) I Løjt og i Aabenraa Landsogn er der kortlagt 167 Oldtidsminder. Nogle af dem er til Dels undersøgt og enkelte fredlyst (28. 7., 3. 8., 8. 8., 16. 8.) ITønder er der ved Kloakeringsarbejder fundet Rester af Graabrødreklostret (?) (4. 10.). 28. 11. holdt Løgumkloster 750 Aars Jubilæum for Klostret. (28. 10., 27. 11., 29. 11.) 12. og 13. August holdt Christiansfeld 150 Aars Jubilæum.

Dr. Achelis i Haderslev fandt i Byens Arkiver en Samling Digte af Knud Bramsen fra 1570 (8. 6.) og i Hospitalet et Kaldsbrev fra 1524 fra Hertug Kristian til Jens Sørensen. i »Odensbæk« (2. 7.) P. El'assen fremdrager en Del gamle Retsforhold fra Rødding (20. 6., 21. 6., 30. 6., 2. 7., 11. 7., 23. 7.) og Skodborg (27. 7., 28. 7.) Achelis ligeledes fra Haderslev (25. 8., 13. 9., 18. 10., 21. 11.) og H. P. Hanssen offentliggjorde nogle Dagbogsoptegnelser fra Krigstiden (23. 6., 6. 7., 25. 7., 26. 7.) I Aabenraa dannes et Arkivdepot (25. 10., 26. 10., 27. 10.). Til dette skal Arkivalier fra Sønderjylland afleveres (13. 12.). 2. 12. holdtes i Aabenraa en Hjemstavnsaften, hvor mange Træk af Byens Historie blev fremdraget (3. 12.)

24. 5. holdt den nordslesvigske Kvindeforening Generalforsamling i Aabenraa.

Kongen besøgte Haderslev, Aabenraa, Tønder og Grænseegnene (30. 5.) og Sønderborg, Augustenborg og Graasten (16. 8.) Den 28. 9. fandt en Kongerevy Sted ved Stepping.

Diget ved Højer forhøjedes omtrent $1\frac{1}{2}$ m (18. 6.)

Ved Braines i Frankrig indrettes en sønderjydsk Kirkegaard (22. 6.)

20. 7. afsløredes i Rødding et Mindesmærke for Morten Eskesen.

I Efteraaret sprængtes en Del af de tyske Befæstningsanlæg (15. 8.)

30. 8. hærgede en voldsom Stormflod Vestkysten, 9. 10. og 10. 10. igen. Hele Efteraaret igennem fulgte den ene Stormflod kort efter den anden.

16. 9. holdt »Sønderjydsk Idrætsforening stort Jubilæumsstævne i Haderslev.

11. 12. holdt Frederiksklubben i Aabenraa 75 Aars Jubilæum (10. 12.)
